

Socialni in
kulturni kapital

POGUMNO V SVET

Aktivna participacija učencev osnovnih šol s
prilagojenim programom v življenju skupnosti

Irena Prašnikar, univ. dipl. soc. kult. in pedagog.

učiteljica, Osnovna šola Jela Janežiča, Podlubnik 1, 4220 Škofja Loka
koordinatorica mreže projekta Dvig SKK, Šola za ravnatelje

irena.prasnikar@os-jela-janezica.si

Zahvaljujem se sodelavcem mreže Špeli Kerštajn, Janji Urevc, Nataši Kotnik in Maticu Kovšetju za ponotranjenje ideje projekta in kvalitetno izvajanje v svojem kraju ter da so mi priskrbeli potreben material za članek. Zahvala zlasti vsem našim ravnateljicam in ravnateljem, brez podpore katerih tega projekta sploh ne bi bilo. Hvala vsem sodelavcem za aktivni prispevek pri izvajanju dejavnosti in Šoli za ravnatelje za dano možnost in strokovno podporo brez katere tega projekta sploh ne bi bilo.

Šola za ravnatelje
Predosije 39, 4000 Kranj
T +386 4 595 12 60, F +386 4 595 12 61
info@solazaravnatelje.si, www.solazaravnatelje.si

Šola za ravnatelje

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJSKO DELNO FINANCIRANA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

Povzetek

Kot mreža osnovnih šol s prilagojenim programom, ki izobražujemo otroke in mladostnike s posebnimi potrebami, smo v projekt dvig socialnega in kulturnega kapitala vstopali s predpostavko, da smo tovrstne šole marginalne skupnosti, v in med katerimi obstaja visoka stopnja pripadnosti in kohezivnosti, navzven pa povzročamo nelagodje in smo stigmatizirani. Zavest večine se spreminja le ob vložku manjšine, zato smo se odločili za aktivacijo in korak do večine. Osnoven cilj projekta je omogočanje stikov in mreženje. Z odpiranjem šole navzven in z izvajanjem skupnih aktivnosti šole z večinsko populacijo smo prispevali k vzpostavitvi kontaktov, medsebojnemu sodelovanju in spoznavanju ter razbijanju stereotipov o osebah s posebnimi potrebami. Omogočili smo vzpostavljanje in ohranjanje novih stikov (mreženje) ter pridobivanje novih veščin ter znanj (kvalifikacije in kompetence) vseh deležnikov. S tem smo vsi pridobivali na socialnem in kulturnem kapitalu ter se medsebojno spoznavali, kar vpliva tudi na spreminjanje predstav o osebah s posebnimi potrebami.

Ključne besede: osebe s posebnimi potrebami, osnovna šola s prilagojenim programom, marginalna skupnost, socialni in kulturni kapital, zaupanje, sodelovanje, deležniki.

Uvod

Kot mreža šol s prilagojenim programom, ki izobražujemo otroke in mladostnike s posebnimi potrebami, smo v projekt SKK vstopili s predpostavko, da je šola, ki izobražuje učence s posebnimi potrebami, sama po sebi marginalna skupnost. Tovrstne šole so skupnosti z visoko stopnjo notranje kohezivnosti in občutkom pripadnosti, saj se zaposleni in uporabniki (učenci ter njihovi starši) čutijo varne in sprejete v krogu svoje skupnosti. Šole s prilagojenim programom med sabo kvalitetno sodelujejo in širijo mrežo, vendar zgolj »med svojimi«. Težava nastopi ob odpiranju šole kot skupnosti v okolje njenega delovanja. Naši učenci oz. osebe s posebnimi potrebami pri vključevanju v okolje pogosto naletijo na težave in nerazumevanje, predvsem zaradi slabšega poznavanja populacije ter s tem povezanimi stigmami.

Poleg naštetega opazamo, da so učenci kljub rednemu učnemu programu, ki pripomore k višanju socialnega in kulturnega kapitala, ob izstopu iz šole in vključevanju v okolje premalo opremljeni. Prav tako potrebujejo več podpore pri pridobivanju, širjenju in vzdrževanju socialnih mrež za aktivno vključevanje v okolje. Opaziti je splošno nezadostno opremljenost na področju kulturnega kapitala in funkcionalnega znanja.

Zaradi naštetih razlogov smo se odločili, da učencem skušamo omogočiti širitev socialnih mrež, hkrati pa tudi ostalim deležnikom v okolju predstaviti populacijo oseb s posebnimi potrebami, njihove značilnosti in sposobnosti. Tako preko dejavnosti projekta omogočamo sodelovanje manjšine z večino in pripomoremo k mreženju ter pridobivanju različnih znanj in veščin vseh sodelujočih.

Glavni cilj projekta je ponuditi učencem konstantno in kvalitetno vključevanje v okolje. Z dejavnostmi v sodelovanju z zunanjimi partnerji učencem omogočamo pridobivanje novih izkušenj, znanj, veščin in kompetenc ter večanje zaupanja v skupnost ter občutek koristnosti. Ob stiku z našimi učenci vse naštetu pridobivajo tudi zunanji deležniki. Aktivno sodelovanje v širšem okolju namreč pomembno pripomore k posameznikovi vpetosti v skupnost, na občutek sprejetosti in pozitivnega obojestranskega doprinosa.

Skozi projekt *Pogumno v svet* smo se osredotočili predvsem na dva, za našo populacijo najpomembnejša, cilja: sprejemanje oz. taljenje predstav o osebah s posebnimi potrebami in pridobivanje (izobrazbenih oz. poklicnih) kompetenc.

Vodilo pri našem delu je misel, da sreča posameznika ni odvisna zgolj od njega samega, temveč se (so)oblikuje v (so)delovanju z ljudmi, ki ga obdajajo.

Ciljna populacija – učenci z motnjami v duševnem razvoju

Mreža projekta SKK vključuje štiri osnovne šole s prilagojenim programom, ki izobražujemo otroke in mlade s posebnimi potrebami, konkretneje otroke z motnjami v duševnem razvoju.

Žgavc osebe s posebnimi potrebami opredeli s tremi termini (Žgavc 2011, 59):

- *»invalidnost«, je izraz, ki se uporablja tudi v zakonodaji,*
- *»hendikep«, pod tem izrazom razumemo osebnostno lastnost, ki posamezniku ali skupini otežuje oz. onemogoča povsem samostojno zadovoljevanje njegovih osnovnih življenjskih potreb (potrebujejo posebno obravnavo in podporo),*
- *»posebne potrebe«, izraz se najpogosteje uporablja v zvezi s skupinami otrok in mladostnikov, ki so pod posebnim varstvom države.«*

Našteje deset skupin oseb s posebnimi potrebami, med njimi tudi osebe z motnjami v duševnem razvoju (MDR), katere so naša ciljna skupina.

Otroci z motnjami v duševnem razvoju

Otroci z motnjami v duševnem razvoju sodijo v kategorijo otroci s posebnimi potrebami (ZUOPP-1, 2. člen) v kronološki starosti od rojstva do 26 leta starosti. *»Otroci z motnjami v duševnem razvoju imajo znižano splošno ali specifično raven inteligentnosti, nižje sposobnosti na kognitivnem, govornem, motoričnem in socialnem področju ter pomanjkanje veščin, kar vse se odraža v neskladju med njihovo mentalno in kronološko starostjo.»* (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2014). Poznamo štiri kategorije oseb z motnjami v duševnem razvoju: lažja, zmerna, težja in težka, ki opredeljujejo stopnjo posameznikove prizadetosti in sovpadajo z zmanjševanjem zmožnosti skrbeti zase in s potrebo po dodatni pozornosti in skrbi.

Ko so otroci preko predpisanih postopkov prepoznani kot otroci s posebnimi potrebami, sledi strokovna obravnava v integracijskih in/ali prilagojenih skupinah.

Otroke z motnjami v duševnem razvoju se ob kronološki starosti šest ali sedem let, ko nastopi obvezno osnovnošolsko šolanje, lahko pa tudi kasneje, na podlagi odločbe, ki jo izda Zavod Republike Slovenije za šolstvo, vključi v osnovno šolo s prilagojenim programom (OŠ PP). Glede na stopnjo primanjkljajev je možna vključitev v dva programa in sicer prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom (kratica NIS) za učence z znižanimi sposobnostmi za učenje, ali posebni program vzgoje in izobraževanja (kratica PP) za učence z zmernimi, težjimi ali težkimi primanjkljaji. Projekt SKK »Pogumno v svet« izvajamo zlasti s starejšimi učenci obeh programov, kar pa ni pravilo, saj glede na izkazane trenutne potrebe, vključujemo vse starostne skupine.

Mreža osnovnih šol s prilagojenim programom

Mrežo projekta SKK *Pogumno v svet* sestavljamo osnovne šole s prilagojenim programom (OŠ PP): OŠ Jela Janežiča Škofja Loka, OŠ Poldeta Stražišarja Jesenice, OŠ Antona Janše Radovljica in Center za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje Velenje. Vse štiri šole izvajamo posebni program vzgoje in izobraževanja (PP) in prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom (NIS) in nudimo dodatno strokovno pomoč (DSP) na večinskih osnovnih šolah. Po številu šolajočih gre za majhne šole (od 45 do 85 učencev) in normativno majhne oddelke (povprečno 7 učencev).

OŠ PP pokrivajo širša krajevna področja in niso toliko vezana na šolski okoliš. Učenci običajno prihajajo iz več različnih občin in tako jih je večina vozačev. Projekt smo usmerili zlasti v aktivno delovanje v kraju oz. okolišu šole, individualno pa smo glede na potrebe učencev (zlasti pri delovni praksi) delovali tudi na področjih kraja bivanja učencev.

Specifika OŠ PP je majhnost in s tem povezana visoka stopnja poznanstev in možnosti vzpostavitve pristnih vezi znotraj šole. Zaradi drugačnosti navzven, se v šoli kot skupnosti razvija visoka stopnja pripadnosti (enakim) in občutek varnosti znotraj šolskih zidov. Običajno zunanji opazovalci poudarjajo pristnost odnosov, toplino in povezanost, ki jo je zaznati v taki skupnosti.

Osnovna šola s prilagojenim programom kot skupnost

Razlikujemo med pojmom skupina in skupnost (Lenarčič 2010, 85):

Skupina, obravnavana kot določeno število posameznikov, ki se med seboj družijo, vendar brez posebnih obvez, so skupaj, brez občutka pripadnosti, ni identifikacije s skupino kot celoto.

Skupnost, ki predstavlja skupino posameznikov, ki se med sabo družijo z določenim skupnim ciljem, med njimi obstaja občutek pripadnosti in solidarnosti, veljajo skupne norme in vrednote ter je opazno medsebojno zaupanje.

Iz izkušenj sodeč lahko o osnovni šoli s prilagojenim programom govorimo kot o skupnosti (ne zgolj skupini), v katerih in med katerimi vlada visoka stopnja kohezivnosti, občutka pripadnosti in zaupanja ter kooperativnosti. Kar predstavlja najpomembnejše organizacijsko-sinergetične vidike razvoja socialnega kapitala (Adam idr. 2003). Ta vidik socialnega kapitala pomembno vpliva na razvojno uspešnost, vendar ni zadosten ob dejstvu, da se šola kot majhna skupnost mora vključevati tudi v ožje in širše okolje, ki je pomemben vir informacij za doseg ciljev. Ob tem je potrebno vključiti še druge vrste kapitala, kot so kulturni, človeški in emocionalni, ki prav tako pomembno vplivajo na uspešnost neke skupnosti.

Stigme o osnovni šoli s prilagojenim programom

Stigme smatramo kot poseben odziv okolja na drugačnost. »*Stigmatizirane osebe se pogosto dojema kot manjvredne. Posledica stigmatizacije se pogosto izraža v socialni distanci do stigmatiziranih oseb in skupin.*« (Žgavc 2011, 55). Iz spodaj naštetih primerov lahko trdimo, da so OŠ PP stigmatizirane skupine.

Na tem mestu smo si drznili naštetih nekaj konkretnih (povesem neznanstvenih) stigem, vezanih na populacijo otrok z motnjami v duševnem razvoju. Vsakdanje pripombe, ki jih srečujemo ob našem delu in s katerimi se naši učenci in njihovi starši dnevno srečujejo, smo poskusili razložiti skozi oči nepoznavanja OŠ PP in oseb z motnjami v duševnem razvoju.

1. *Joj, ubogi, ker mora hoditi na posebno šolo.* (Razlaga: OŠ PP se dojema, kot kazen, ne pa kot šola, ki s prilagojenimi in zelo uspešnimi pristopi opolnomoči otroka in starše za uspešno nadaljnjo življenjsko pot.)
2. *Ja, saj ta fant zgleda čisto normalno, zakaj je potem na vaši šoli?* (Razlaga: Osebe z motnjami v duševnem razvoju so prepoznane po fizičnih karakteristikah, običajna populacija pričakuje, da se jim že na zunaj vidi, da so »prizadeti«. Gre za nepoznavanje stopenj prikrajšanosti in populacije šolajočih v OŠ PP.)
3. *O, koliko stvari vaši znajo. A učite se tudi?* (Razlaga: Splošna predstava o OŠ PP je, da se tam samo igrajo. Običajno se spregleda, da ravno tako sledijo učnemu načrtu, uporabljajo zvezke in ostale učne pripomočke. To je povezano s splošno predstavo, kako mora šolski sistem delovati. Res pa je, da OŠ PP dajejo večji poudarek izkustvenemu osvajanju znanja in spodbujanju deduktivnega načina razmišljanja.)
4. *Kako ste luštni!* (Razlaga: Večina ljudi v OŠ PP opazi otroke z downovim sindromom, ki pa predstavljajo neznamenat del učencev. Ob splošni predstavi, da so ti otroci simpatični, se zunanji osredotoči na njih, saj mu ne povzročajo toliko nelagodja, kot drugi otroci, ki so vizualno drugačni.)
5. Splošno zavračanje OŠ PP. (Razlaga: Opažamo, da pri ljudeh sprožamo splošno nelagodje in strah. Temu predpisujemo zlasti strah pred verjetnostjo, da bi se to zgodilo tudi njim oz. njihovim svojcem. Strah je primarno čustvo, ki običajno povzroča zavračanje ali beg pred realnostjo – zanikanje, da ljudje s posebnimi potrebami sploh obstajajo).

Osebe s posebnimi potrebami kot marginalna skupnost

Osebe s posebnimi potrebami, konkretnije skupina oseb z motnjami v duševnem razvoju, so bile v Sloveniji prepoznane kot marginalna skupina (Zaviršek in Žgavc), vendar ni zaslediti, da bi bila problematika v strokovni literaturi posebej obravnavana.

Izraz marginalen se uporablja za označevanje oseb, ki jih določajo (Žgavc 2011, 56):

- njihove osebnostne, intelektualne, socialne, čustvene, kulturne, ekonomske idr. posebnosti,
- posebnosti fizičnega, duhovnega, duševnega značaja,
- način in pogoji življenja.

Določajo jih lastnosti, zaradi katerih so odrinjeni na rob družbe ali celo izključeni in so zanjo nepomembni. Gre za njihove bolj ali manj stalne posebnosti in ne za razpoloženja, čustva, namere, ki jih utegnemo imeti vsi v nekem določenem trenutku zaradi različnih okoliščin«.

Žgavc (2011, 58) osebe s posebnimi potrebami umesti med marginalne skupine kot del prebivalstva, ki »svojih potreb ne zmore v celoti zadovoljiti v okviru obstoječih družbenih okvirov vsakokratne družbe.« OŠ PP so umeščene v kategorijo marginalnih skupin, vendar kot skupnost, ki navzven ni nevarna, večinski populaciji pa povzroča nelagodje in strah.

Manjšina do večine

Ker OŠ PP kot marginalna skupnost ni moteča oz. problematična za večino, je ni potrebno korigirati, vendar je postavljena na stranski tir in prepuščena sama sebi. Če je manjšina za večino nemoteča, potem večina nima interesa, da bi se sploh ukvarjala z njo. Ob tem spoznanju smo se OŠ PP odločile za aktivacijo in naš korak do večine, saj verjamemo utopični misli, da se zavest večine lahko spremeni. Sodelovanje je obojestranski proces, vendar ni možno brez prvega kontakta, ki ga mora narediti manjšina. Tako je osnoven cilj projekta vzpostavljanje (in kasneje vzdrževanje) kontakta, torej mreženje navzven in s tem spreminjanje (čeprav se zavedamo, da zgolj neznatno), predstav o osebah s posebnimi potrebami.

Socialni in kulturni kapital skozi projekt SKK Pogumno v svet

V družboslovnih teorijah je koncept kapitala obravnavan neekonomsko, kot simbolno posedovanje nečesa, ki ni vidno, kot je viden ekonomski kapital, vendar ima posledično ekonomske učinke, neko (ekonomsko) korist.

Koncept socialnega kapitala je v strokovni literaturi, zlasti od porasta in neke vrste modernosti od 90-ih let 20. stoletja dalje, zelo pogosto omenjan in razlagan na vse mogoče načine. Kulturni kapital pa je redkeje obravnavan in ne tako razširjen. Za potrebe izvajanja projekta smo se osredotočili na ožje razlage. Izkazalo se je, da sta termina socialni in kulturni kapital preozka za razlago določenih segmentov posameznikove angažiranosti. Zato smo posegli še po definiciji človeškega in emocionalnega kapitala.

Kulturni kapital

Kulturni kapital bi lahko obravnavali v širšem in ožjem kontekstu. V širšem pomenu kot obvladovanje kulturnih vzorcev družbe, kateri posameznik pripada. V ožjem pomenu kot posedovanje znanja in kompetenc za uspešno življenje v družbi oz. skupnostih, ki jim pripada. Kulturni kapital (Lenarčič 2010, 105) deluje na simbolni ravni, je nekaj neoprijemljivega in ni dobesedno prenosljiv kot ekonomski kapital. Vendar se konkretizira v obliki različnih prenosljivih kulturnih materialnih dobrinah, kot so likovna umetnost, knjige, glasba, filmi ipd., zlasti pa v obliki izobrazbenih kvalifikacij in kompetenc.

V projektu SKK *Pogumno v svet* gradimo na funkcionalnih znanjih, ki so pomembni na poti pridobivanja izobrazbenih in poklicnih kompetenc, zato učencem (preko delovne prakse in delavnic funkcionalnega znanja) pomagamo na poti iz osnovne šole v nadaljnje izobraževanje in trg dela.

Socialni kapital

Pri socialnem kapitalu smo se osredotočili na naslednje točke: socialne mreže in njihove lastnosti, korist posameznika oz. skupine, recipročnost (vzajemnost: daj – dam sistem), sodelovanje.

Socialni kapital označuje vključenost posameznika ali kolektivnih akterjev v družbene vezi in omrežja, ki omogočajo dostop do informacij, ki so velikega pomena za dosego ciljev (Adam idr. 2003). In če je v primeru OŠ PP eden izmed poglobitvenih ciljev zmanjševanje stereotipov in predsodkov, povezanih s populacijo oseb s posebnimi potrebami, je nujno sodelovanje in podpora okolja. Kljub poplavi sodobnih tehnologij, ki prav tako nudijo možnosti (virtualnih) oblik sodelovanj, smo se omejili na »nostalgičen« fizičen iz oči v oči stik.

Večina avtorjev (Lenarčič 2010) poudarja socialne mreže, ki pospešujejo koordinacijo in sodelovanje zaradi obojestranskih koristi. Tako je bil največji strah OŠ PP, kako »prepričati« zunanje deležnike, da bodo imeli od sodelovanja z nami korist. Ker se nismo mogli opreti na materialno (ekonomsko) korist, smo gradili na prepoznavanju socialnega in kulturnega kapitala. Nekatere organizacije, zlasti t.i. socialne, imajo že v osnovi predvideno sodelovanje

z določeni drugimi skupinami, vendar pa zlasti podjetja in posamezniki s področja gospodarstva, tovrstnih sodelovanj ne predvidevajo. S ciljem, da našim učencem nudimo možnost pridobivanja znanj in veščin na področju bodočih poklicnih kompetenc, smo se povezali tudi z gospodarstvom (izvajanje delovne prakse).

Socialni kapital je v prvi vrsti kolektivna dobrina in je najbolj vreden takrat, ko je koristen za celo skupnost in ne le za posameznika (Dragoš, Leskovšek 2003). Tako je cilj projekta, da gradimo na SKK celotne skupnosti, najprej, da vzpostavljamo nove socialne mreže in kasneje mreženje nadgradimo s kvaliteto in poskušamo vplivati na lastnosti socialnih mrež.

Socialni in kulturni kapital

Za potrebe projekta SKK *Pogumno v svet*, smo se omejili na aplikativne poteze in povzeli podobno, kot so to naredili Komac idr. (2010).

Socialni kapital – vključenost posameznikov (v našem primeru učencev in učiteljev OŠ PP) v družbene vezi in omrežja znotraj šole ter njihova vključenost v družbeno dogajanje v širšem okolju, ter pripravljenost večine (v našem primeru lokalne skupnosti) za vzpostavljanje vezi s pripadniki OŠ PP.

Kulturni kapital – kot obvladanje kulturnih vzorcev družbe, zlasti pa posedovanje znanja in kompetenc za aktivno vključevanje v družbo.

Skozi nekajmesečno izvajanje projekta in uporabo besedne zveze »projekt SKK«, smo marca 2014 ob evalvaciji dneva dejavnosti projekta s strani vključenih deležnikov dobili zanimive definicije socialnega in kulturnega kapitala. Povzeto po evalvacijskih vprašalnikih za učence, učitelje, zunanje udeležence in izvajalce delavnic:

- *delo, zabava, druženje, vključevanje, socializacija,*
- *pomoč in dobro delo,*
- *povezovanje med ljudmi, medsebojno povezovanje,*
- *da se dobro »ujamemo« z drugimi,*
- *povezovanje, druženje s prijatelji, sošolci in novimi obiskovalci,*
- *medgeneracijsko povezovanje,*
- *na socialno povezovanje, socialne stike in kulturno povezovanje,*
- *spoznavanje zunanjih ljudi in njihovih poklicev,*
- *znanje, igranje in učenje*
- *povezanost z okoljem in vključevanje v okolje,*
- *projekt, sosednja šola in peka piškotov,*
- *povezovanje šol,*
- *delavnice,*
- *da smo na praksi,*
- *dogajalo se bo nekaj novega, bo zabavno, spoznali bomo nove ljudi in se naučili kaj koristnega,*
- *boljša kakovost življenja, sožitje,*
- *usmerjeno druženje in navezovanje stikov,*
- *stopimo skupaj!*

Druge dimenzije kapitala

Skozi projekt so se izpostavile tudi druge dimenzije kapitala, zlasti t.i. človeški in emocionalni kapital. Človeški kapital smatramo kot zalogo »*znanj in izkušenj, ki jih posamezniki akumulirajo v procesu izobraževanja in opravljanja določenih nalog*« (Lenarčič 2010, 105) in se tesno povezuje s kulturnim kapitalom, vendar obsega zlasti osebno posameznikovo dimenzijo (je nekaj, kar je v naših glavah). Emocionalni kapital pa je »*skupek emocionalnih kompetenc in sposobnosti, ki jih posamezniki in organizacije potrebujejo za učinkovito reševanje problem*« (Lenarčič 2010, 106). Izkazalo se je, da večina zunanjih deležnikov, ki so bili pripravljene prostovoljno (brez finančnega dobička) sodelovati z nami, že v osnovi poseduje veliko emocionalnega in človeškega kapitala. Vsi so poudarili, da so se za sodelovanje odločili zaradi sebe, da bi (in tudi dejansko so) pridobili na osebnem nivoju v smislu osebne rasti.

Sodelovanje kot oblika socialnega in kulturnega kapitala

Pri izvajanju projekta SKK *Pogumno v svet* izhajamo iz predpostavke, da kakršnakoli oblika sodelovanja pripomore k višanju socialnega in kulturnega kapitala. Sodelovalna kultura, temelječa na skupnem pogovoru, načrtovanju, izvajanju in evalvaciji narejenega, je največje darilo, ki ga lahko damo učencem. Po West Burnhamu (2014) je ravno sodelovanje tisto, ki omogoči zavedanje svojih kompetentnosti in s tem spodbujanje večje odprtosti in aktivne vključenosti pri spremembah in izboljšavah. Zlasti pri gradnji socialnega in kulturnega kapitala se izboljšuje socialna mobilnost in s tem možnost življenjskih priložnosti. Kar posledično pomeni možnost večanja izbir nadaljnjega izobraževanja in poklicne poti ter splošne uspešnosti v življenju (manj asocialnega vedenja, boljše blagostanje, zdravje, učinkovitejše starševstvo ipd.).

Potočnik Slavič (2009) navaja tri vrste povezav med ljudmi:

1. Povezovanje – povezovanje znotraj ozkega socialnega kroga, ki temelji na medsebojnem zaupanju med znanci (družina, prijatelji).
2. Mostiščenje – mreže horizontalnih zvez, povezane z medsebojnim zaupanjem med tujci (klubi, društva).
3. Prepletanje – vertikalne povezave, ki temeljijo na institucionalnem zaupanju v javne in zasebne ustanove (institucije).

Želimo si vseh treh ravni povezav oz. sodelovanja med ljudmi. Naša ocena je, da znotraj šole kot skupnosti obstaja zadovoljivo visoka stopnja socialnega (manj kulturnega) kapitala, ki se gradi tudi na sodelovanju znotraj skupnosti. Veliko pa je še potrebno narediti na ravni lokalne in širše skupnosti. Tokom izvajanja projekta smo ugotovili, da je sodelovanje znotraj šole (ki jo vseskozi poimenujemo skupnost in ne zgolj organizacija) lažje predvsem zato, ker delujemo znotraj homogenih skupin. Dojemamo se kot manjšina, ki smo drugačni navzven. Tudi sodelovanje znotraj šole se da nadgraditi s povezovanjem in odpiranjem navzven.

Dvig socialnega in kulturnega kapitala skozi projekt SKK Pogumno v svet

Projekt SKK Pogumno v svet govori o dvigu socialnega in kulturnega kapitala. Šole so že v svojem preteklem programu pomembno prispevale k dvigu SKK. Ob predpostavki, da znotraj šole ne moremo veliko več pridobiti, smo se osredotočili na sodelovanje z okoljem.

Z izvajanjem konkretnih dejavnosti želimo pripomoči k dvigu socialnega in kulturnega kapitala tako predstavnikov šole kot tudi lokalne skupnosti. Dejavnosti, ki jih izvajamo v sodelovanju z okoljem so: delovna praksa izven šole, skupne delavnice z večinskimi osnovnimi šolami, skupne delavnice z društvi, klubi in drugimi organizacijami, dan dejavnosti projekta SKK, teden vseživljenjskega učenja ter druge spremljevalne dejavnosti.

V akcijskem načrtu projekta smo zastavili cilje, vezane zlasti na učence, ki pa smo jih kasneje razširili na vse deležnike v projektu. Splošni cilji so:

- Učenec pridobiva na novem znanju, spretnostih in veščinah ter ima realno predstavo o svojih delovnih in drugih zmožnostih.
- Potencialni delodajalci spoznajo populacijo naših učencev.
- Deležnik aktivno sodeluje v dejavnosti, predlagajo in izrazijo svoje mnenje.
- Deležniki premagajo strah in se izpostavijo ter odzovejo situaciji primerno.
- Učenec in drugi deležnik javno nastopa in sodeluje pri pripravi.
- Učenec in drugi deležnik navezuje stike in se znajde v novi situaciji.
- Učenec in drugi deležnik se odziva socialni situaciji primerno.
- Deležniki prostovoljno pomagajo in prispevajo k skupnemu cilju.
- Deležniki se medsebojno dopolnjujejo, sodelujejo in si pomagajo.

Spremljava, ovire in premagovanje ovir

Projekt SKK Pogumno v svet je bil vseskozi zelo »živ organizem«. Ob tkanju novih socialnih mrež in pridobivanju novih možnosti sodelovanj, smo aktivnosti vseskozi nadgrajevali in plemenitili. Sproti, zlasti skozi pogovor z izvajalci in vključenimi učenci, smo preverjali učinkovitost projekta in ga po potrebi korigirali. Pokazal se je zlasti pomen osebnega stika in opazovanja učinkov izvedenih dejavnosti ter sprotno spreminjanje ter prilagajanje. Kljub splošnemu zelo pozitivnemu sprejetju projekta, se je pokazalo, da je v določenem času prišlo do zasičenosti in potrebe, da smo projekt zapeljali v drugo smer. Kar nekaj spodaj naštetih ovir na začetku nismo predvideli, vendar so ob izvajanju zahtevale takojšnje reagiranje.

1. Kmalu smo se soočili z oviro, da smo projekt preobsežno zastavili. Izvajalci projekta vsega zastavljenega nismo zmogli izpeljati oz. smo delali čez svoj predviden delovni čas. V šoli smo uspeli angažirati del strokovnih delavcev, ki so poleg svojega pedagoškega dela z veliko osebnega angažmaja pristopili k projektu. Ob izvajanju projekta so se kazale nove in nove možnosti za sodelovanje, vendar so nekatere ravno zaradi časovne stiske ostale nerealizirane. Tokom izvajanja so je pokazalo veliko možnosti sodelovanj, ki jih nameravamo v prihodnosti omejiti, konkretizirati in poglobiti.
2. Glavna cilja projekta sta razbijanje stigem o osebah s posebnimi potrebami in taljenje osebnih travm ter občutka sramu naših učencev. To sta dve oviri, s katerimi se OŠ PP

srečujejo od ustanovitve dalje in je potrebno znova in znova osveščati z vsako generacijo na novo. Stigme in predsodki so zelo trdovratni in globoko zakoreninjani in obsegajo široko polje socializacije, kjer ima šola omejen vpliv. Tako bi bilo utopično pričakovati, da bomo stigme povsem spremenili ali celo odpravili.

3. Osebne travme učencev (ki izvirajo iz družine in okolja družine) so najtrdovratnejša težava, s katero se in se bomo srečevali pri sprejemanju kakorkoli drugačnih. Kar nekaj učencev (upamo si trditi, da to opazamo zlasti pri učencih, ki so kasneje oz. prepozno usmerjeni na OŠ PP) se srečuje z občutkom sramu in lastne manjvrednosti, ker hodijo na šolo s prilagojenim programom. Na splošno in tudi skozi projekt smo obravnavali vsakega učenca posebej in iskali možnosti lajšanja teh težav. Učenci so pripovedovali, da imajo občutek strahu pred okolico in da jih njihovi vrstniki zasmehujejo. Te težave smo poskušali presežati z izvajanjem skupnih aktivnosti učencev naše šole in učencev iz šol, od koder naši učenci prihajajo. Nekaterim učencem je svojo stisko, ravno skozi skupne dejavnosti z učenci večinskih šol, uspelo preseči. Učenci večinskih šol pa so bivše sošolce (ki so sedaj na OŠ PP) lahko srečali v drugih, bolj enakovrednih situacijah in jih spoznali kot enakovredne partnerje, ne pa kot nekoga, ki mu v šoli ne gre. Več dejavnosti smo zastavili tako, da so naši učenci učili oz. kaj pokazali učencem večinske šole.
4. Ovira, ki se je izkazala za najbolj težavno, tudi v smislu preseganja, je fizična oddaljenost učencev od kraja šolanja. Zaradi širšega območja delovanja šol s prilagojenim programom je večina otrok vozačev, pogosto tudi iz zelo odročnih hribovskih krajev. Tako se mnogo učencev ni moglo udeleževati aktivnosti, ki so potekale v popoldanskem času. Lahko bi se udeležilo dejavnosti v kraju bivanja, ki pa običajno ne predvidevajo aktivnega vključevanja oseb s posebnimi potrebami.
5. Večja ovira je bila tudi omejena oz. skoraj nična socialna mreža izvajalcev projekta v krajih, kjer učenci bivajo. Tako smo se v večini osredotočili na dejavnosti v kraju delovanja šole in jih prenesli v dopoldanski čas. Kljub temu je vsaka šola izpeljala okoli deset dejavnosti, ki so bile v popoldanskem času. Takrat je največ organizacijskih in logističnih težav predstavljal ravno prevoz učencev do kraja izvajanja dejavnosti. Tako smo delovali individualno v dogovoru s starši in običajno dosegli svoj namen. V takih primerih se je pokazala pripravljenost nekaterih staršev, da se osebno angažirajo, kar je posledično pomenilo vključitev celotne družine učenca v projekt, kar pa je tudi pozitiven doprinos projekta, ki v začetku ni bil predviden.
6. Dejavnosti projekta so se, zaradi lokacijske oddaljenosti kraja bivanja učencev od šole, običajno izvajale v kraju delovanja šole in v dopoldanskem času. Če so dejavnosti bile v popoldanskem času, so se jih udeleževali tisti učenci, ki so jih starši (lahko) pripeljali in tisti učenci, ki živijo v bližini, kjer so se dejavnosti izvajale. Zaradi omejenih vezi izvajalcev projekta v krajih bivanja učencev, nismo mogli delovati ravno tam, kjer bi bilo najbolj potrebno – torej v kraju bivanja tistih učencev, ki živijo v odročnih krajih in kjer sta zaradi pogojev življenja socialni in kulturni kapital nizka. Tako smo bili pozorni, da so bili ti učenci bolj pospešeno vključeni v dejavnosti, ki so se izvajale v dopoldanskem času. V prihodnje bi bilo potrebno graditi na krepitvi SKK v krajih bivanja učencev.

7. Zaradi velikega števila dejavnosti in izvajanja zlasti v dopoldanskem času, je v določenem trenutku prišlo do zasičenja, zlasti pri pedagoških delavcih, ki zaradi specifikke učencev ali svojih osebnostnih lastnosti, niso zmogli dejavnosti SKK smiselno vključiti v svoj pedagoški proces in je to motilo pedagoški ritem. Tako smo se tokom izvajanja osredotočili predvsem na tiste razrede in učence, ki jim sodelovanje v projektu ni povzročalo dodatnih težav.
8. Zlasti v začetku projekta se je kazala velika verjetnost, da nam v šoli ne uspe vzpostaviti pozitivne naravnosti do projekta SKK in smiselnosti izvajanja projektnih dejavnosti. S podporo vodstva šole in smiselne vključitve projekta v načrtovanje dejavnosti in življenje šole, se je to izboljšalo do te mere, da so dejavnosti projekta postale že vsakdanji ritem šole. Tako izbor dejavnosti ne bo težko prenesti v prihodnje šolsko leto.
9. Znano je in skozi projekt se je potrdilo, da je najlažje graditi in delati spremembe (zlasti kar se tiče stigem in osebnega dožemanja) pri najmlajših učencih, kjer predstave še niso ukoreninjene. Tako smo veliko dejavnosti izvajali že v prvih razredih osnovne šole. V skupne dejavnosti smo želeli vključiti tudi naše najmlajše učence, vendar se je v večini izkazalo, da imajo še veliko socializacijskih težav v sami matični šoli in da kaj dosti niso pridobili skozi skupne delavnice navzven. Vendar bomo kljub temu tudi v prihodnje še gradili na skupnih aktivnostih tudi pri najmlajših.
10. Ovira, ki nas je najbolj presenetila, je bil obraten učinek druženja naših učencev z večinsko populacijo. Ker se nekateri učenci komaj navajajo na bivanje v naši šoli in še niso zreli, da bi se soočili z vrstniki, so ob skupnih dejavnostih s svojimi sovrstniki doživljali dodaten stres, ki mu niso bili kos. To je potrebovalo našo takojšnjo reakcijo in pogovore ter usmerjanje, vendar nam v vseh primerih ni uspelo tega razrešiti. Upoštevati moramo, da se vsi počutimo najbolje med svojimi oz. med sebi enakimi in učenci se dobro počutijo znotraj šole. Zato nekaterim, ki še niso pripravljeni, sodelovanje navzven pomeni dodaten stres.

Primer dobre prakse – dan dejavnosti projekta SKK

Osnovna ideja dneva dejavnosti projekta SKK

V dejavnostih, ki smo jih izvajali tekom leta, smo se pospešeno vključevali v okolje, konkretnije: naše učence smo v večini vključevali v zunanje aktivnosti in dejavnosti skupaj z zunanjimi organizacijami, institucijami, društvi in klubi v dopoldanskem in popoldanskem času. V povezavi z lokalno skupnostjo smo sodelovali tudi v skrbi za okolico šole in kraja. Običajno so se naši učenci udeleževali aktivnosti izven šole in šolskih prostorov. Namensko smo se izognili pretiranemu obiskovanju drugih v naši šoli, saj smo v preteklosti imeli izkušnje, da tovrstne predstavitve navzven dajejo lažne oz. napačne (običajno pokroviteljske) predstave o naši šoli. Ko pa smo se aktivno vključevali v okolje in prispevali svoj aktivni delež, nas je okolica spoznala in sprejela v enakovredni vlogi, kot nekoga, ki lahko prispeva in ni zgolj pomoči potreben. Na ta način smo največ pridobili vsi, tako šola kot posamezne skupnosti v lokalni okolici.

Ker šole, vključene v mrežo, delujemo na različnih lokacijah, nas družijo v akcijskem načrtu zastavljena podobna področja sodelovanja z okolico, način izvedbe in zunanji partnerji pa so prilagojeni lokalnemu okolju in se od šole do šole razlikujejo. Stično dejavnost, ki se je v vseh šolah izvajala na podoben način, smo predvideli v dnevu dejavnosti projekta SKK, ki smo ga izpeljali v mesecu marcu. Gre za enkratno izvedbo v enem dnevu, na matični šoli. V šolo smo povabili zunanje deležnike, izvedba je bila za celotno šolo (vsi zaposleni in vsi učenci). Zunanji deležniki so izvajali delavnice, strokovni delavci šole so bili spremljevalci, zato so imeli možnost izvedbo in potek delavnice od zunaj opazovati in videti učence v drugačni luči – manj obremenjeno z učnimi cilji. »*Delavnica je potekala nad mojimi pričakovanji, neverjeten odziv nosilcev delavnic do učencev. Učenci so uživali in spoznali veliko novega,*« je v evalvacijskem vprašalniku zapisala ena izmed učiteljic.

Praktična izvedba dneva dejavnosti

Dan dejavnosti projekta SKK, ki smo ga poimenovali »Z roko v roki za lepši jutri« je bil izveden v vseh štirih šolah mreže na podoben način ob upoštevanju specifik lokalnega okolja. Izpeljan je bil v mesecu marcu, s ciljem vključiti v dejavnosti celotno šolo. V delavnice smo povabili zunanje deležnike, s katerimi smo do takrat že sodelovali. Pri dnevu so v delavnicah sodelovali vsi učenci in zaposleni (strokovni delavci in tehnično osebje) šole in zunanji deležniki (izvajalci in udeleženci delavnic).

Najprej so učenci, ki so bili v preteklosti že vključeni v dejavnosti SKK, aktivno sodelovali pri pripravi in izvedbi dne. Koordinatorica projekta SKK na šoli je prevzela organizatorsko in povezovalno vlogo. Na dan dejavnosti je bil najprej preko fotografij, filmov in nastopov učencev predstavljen projekt SKK in dosedanje delo. Pridružili so se nam tudi zunanji deležniki, za katere so naši učenci obeh programov v zahvalo pripravili kratek kulturni program. V drugem delu programa so navzoči učenci in učitelji ter gostujoči aktivno sodelovali v različnih delavnicah, ki so jih v večini izvajali zunanji deležniki in so bile praktičen povzetek in prikaz dosedanjega sodelovanja z okoljem. Izpeljane so bile različne delavnice: slikopleskarska, keramična, frizerska, urejanje nohtov, športna (karate, namizni tenis,

terapevtska telovadba), glasbena, plesna, pravljica in delo s terapevtskim psom. Po zaključenih praktičnih delavnicah je sledila evalvacija dne – učenci so po razredih izdelali plakate in reševali vprašalnike, prav tako je bil pripravljen vprašalnik za zunanje deležnike, ki so se ob manjših prigrizkih tudi sproščeno in neformalno družili ter sklepali nova poznanstva in načrtovali nova sodelovanja: *»Z vodjo delavnice smo izmenjali veliko izkušenj, od nje sem se veliko naučila in se dogovorila za nadaljnje sodelovanje.«* (Vir: Evalvacijski vprašalnik za učitelje).

Rezultati

Splošni namen in splošni cilji dneva dejavnosti projekta SKK so bili:

- Predstaviti že izvedene dejavnosti celotnemu kolektivu in učencem šole. Dejavnosti, ki so se izvajale na dan dejavnosti projekta SKK so zbir in praktična strnjena predstavitev dejavnosti, ki običajno potekajo izven šole in običajno vključujejo le del učencev šole. Tokrat je bila v dejavnost vključena celotna šola. S tem so bili ustvarjeni pogoji za dvig SKK na ravni celotne šole oz. šole kot skupnosti, ne zgolj posameznih učencev.
- Odpreti vrata šole in povabiti zunanje deležnike v dejavnosti v naši šoli. Običajno smo se mi vključevali v dejavnosti v okolju oz. se »pogumno podajali v svet«, tokrat pa drugi oz. »svet pride k nam«. Zunanji deležniki oz. izvajalci aktivnosti so pridobili novo izkušnjo, kako so učenci aktivni v za njih varnem okolju. S tem so bili ustvarjeni pogoji za predstavitev šole navzven, vzpostavitev novih socialnih mrež in dvig SKK tako šole kot tudi zunanjih deležnikov.
- Na enem mestu združiti deležnike projekta in omogočiti pogoje mreženja. Tako so bili ustvarjeni pogoji za možnost vzpostavitve različnih mrež na ravneh: učenec – učenec, učenec – učitelj, učenec – zunanji izvajalec, učenec – zunanji udeleženec, učitelj – zunanji izvajalec, učitelj – zunanji udeleženec, zunanji izvajalec – zunanji udeleženec, zunanji izvajalec – zunanji izvajalec, zunanji udeleženec – zunanji udeleženec.
- Učenci in strokovni delavci kot spremljevalci učencev so bili vključeni v različne dejavnosti, ki so jih izvajali zunanji deležniki. S tem so bili ustvarjeni pogoje za pridobivanje novih (funkcionalnih) znanj in veščin ter izmenjavo mnenj in izkušenj. Vzpostavljeni so bili pogoji in stiki za možnosti dogovarjanja za nadaljnje sodelovanje.
- Po izpeljanih dejavnostih je bila izvedena (vmesna) evalvacija in refleksija poteka celotnega projekta z iskanjem nadgradnje sodelovanja. Evalvacija dne je potekala po oddelkih (priprava plakata in reševanje evalvacijskega vprašalnika za učence na ravni oddelka), v obliki vprašalnika za deležnike: vprašalnih za učence in druge zunanje udeležence, vprašalnik za strokovnih delavcev šole in vprašalnik za zunanje izvajalce dejavnosti.

Skupaj z učenci smo pripravili tudi zapis za splet, katerega izsek je kratka predstavitev celotnega projekta SKK Pogumno v svet.

Zapis za splet OŠ Jela Janežiča Škofja Loka: *»Od septembra 2013 smo vključeni v mrežo šol in izvajamo vseslovenski Projekt SKK – Dvig socialnega in kulturnega kapitala v lokalnih skupnostih za razvoj enakih možnosti in spodbujanje socialne vključenosti. S projektom želimo oplemenititi že tako pester program šole in učencem omogočiti spoznavanje novih ljudi, vzpostavljanja (novih) prijateljstev in pridobivanje novih veščin ter znanja. Običajno smo se vključevali v dogajanje šole, tokrat pa smo svet povabili v šolo z namenom, da vsem učencem in kolektivu pokažemo, kaj vse smo s projektom že dosegli ter da omogočimo zunanjim sodelavcem, da spoznajo našo šolo tudi od znotraj. Tokom dneva dejavnost se je zvrstilo več različnih delavnic, kjer so se učenci in učitelji preko izkustev srečali z različnimi praktičnimi, kulturnimi, naravoslovnimi in športnimi znanji, spretnostmi in veščinami ter tako pridobivali na naši kompetentnosti.«* (Vir: <http://www.os-jela-janezica.si/projekt-skk>).

Zapis za splet OŠ Poldeta Stražišarja Jesenice: *»V sredo smo imeli dan dejavnosti. Učiteljica Špela nas je spomnila, kaj vse se je že dogajalo v šoli v tem šolskem letu. Obiskale so nas študentke višje šole za zdravstveno nego. Predstavile so nam prvo pomoč. Povile so nam rane. V telovadnici smo spoznali dva nova kužka. Ime jima je bilo Tisa in Sky. Tisi je manjkal spodnji del tačke.«* (Natalija). *»V sredo nas je obiskal kuža Louis. Skupaj smo brali besede in črke. Jaz sem poslušala prve črke. Jon se je naučil črko U. Ponavljali smo pisano abecedo. Louis je bil priden zato je dobil briket. Želim si da kuža pride še kdaj.«* (Adelisa, vir: <http://www.poldestrazisar.si/portal/index.php/projekt-skk>)

Evalvacija

Na koncu dneva dejavnosti je sledila evalvacija – učenci so po razredih izdelali plakate in reševala vprašalnike. Prav tako je bil pripravljen vprašalnik za strokovne delavce šole in zunanje deležnike (izvajalce delavnic in druge udeležence). Za pomemben del evalvacije se je pokazal zlasti osebni stik in intervju v obliki neformalni razgovor z vsemi deležniki. Sledi evalvacijski pregled dneva dejavnosti, kjer se prepletajo misli deležnikov.

Splošen vtis po izvedenem dnevu dejavnosti je bil pozitiven, dan je uspel in vsi si želijo še tovrstnih sodelovanj. *»Vse delavnice so bile super, upam, da jih bomo imeli še kdaj. Večkrat bi se morali družiti ob takšnih projektih.«* Deležniki so bili navdušeni, učenci so se z velikim veseljem in zagonom udeleževali dejavnosti in krepili občutek sodelovanja ter prostovoljstva ob pomoči drugim. *»Pomagati drug drugemu, brati na drugačen način, spoštovati se, nuditi pomoč in se zabavati. Nismo vedeli, da je tako lahko premagovati in opraviti postavljene probleme, če je med nami pristno sodelovanje in pomoč.«*

Bil je dan, ko se je veliko dogajalo in ko smo se drug od drugega ogromno naučili. Ravno medsebojno (zlasti strokovno) izmenjavo so poudarile spremljajoče učiteljice iz gostujočih šol: *»Kup idej se mi poraja – kaj od tega bi lahko naredili tudi za naše otroke. Vaše učiteljice imajo ogromno znanja in če bi se srečali na kakšni skupni delavnici in združili moči, delo, ustvarjalnost in ideje, bi lahko nastali odlični pripomočki za vaš in naš pouk.«*

Učenci so brez težav srkali nova znanja in se urili v veščinah, poudarili zlasti delavnice, kjer so se kaj novega naučili. In opažanje na koncu dneva *»da smo bili vsi utrujeni«* velja v pozitivnem smislu. Kar nekaj učencev je izpostavilo tudi druženje in spoznavanje novih ljudi. *»Spoznal sem druge ljudi, ni bilo pouka. Sodelovanje obrodi sadove.«*

Zunanji udeleženci so spoznali našo šolo in učence v za njih varnem okolju. Marsikoga je presenetila visoka motiviranost učencev za delo, sposobnost ohranjanja pozornosti in koncentracije, spet drugi so opazili ravno nasprotno: *»Pri vodenju delavnice ne smem prehitro obupat (nad slabo izvedbo določene vaje oz. giba) in se moram naučiti še kakšnega od načinov večanja motivacije. Vseeno je delavnica uspela, a bilo je naporno, predvsem mislim na motivacijo otrok. Naučila sem se, da je treba biti potrpežljiv.«* Nekateri izvajalci dejavnosti so se srečali s težavo, da niso vedeli, kako delati oz. reagirati v odnosu do naših učencev, kljub temu, da so prej že delali z njimi. Izkazalo se je, da so bili tokrat zunanji izvajalci dejavnosti v podobni vlogi, kot so bili običajno naši učenci, ko so prihajali k njim na delavnice. Tokrat so bili zunanji deležniki v situaciji, ko so prišli v za njih novo okolje, torej v okolje, kjer veljajo določena nenapisana pravila, ki jih učenci že poznajo in se zato v šoli počutijo bolj suverene, zato so se zunanji deležniki morali prilagajati učencem in obratno, kot je to bilo do sedaj.

Učenci so zelo pozitivno ocenili izvedbo delavnic, bili so navdušeni. *»Presenetilo me je, da so bili učenci tako zagreti, da so toliko spraševali in bili navdušeni, čeprav mi ni šlo vse po načrtih.«* Učenci so izpostavljali ravno odprtost, prijaznost in razumljivost vodij delavnic. *»Najbolj všeč mi je bil, ker je bil prijazen, razumljiv ter se je šali in ker je bil spreten. Ker je vse razločno povedal.«* Tudi učitelji so pohvalili zlasti odprtost in primerno vodenje (*razumljivo, sproščeno in zabavno*) delavnic kljub temu, da večina zunanjih izvajalcev delavnic nima strokovne izobrazbe za delo s populacijo oseb s posebnimi potrebami in so delali po nekem občutku.

Pomen dneva dejavnosti projekta SKK in projekta samega lahko povzamemo z besedami iz evalvacijskega vprašalnika: *»Projekt je prinesel v šolo višjo kvaliteto, več je povezovanja z zunanjim okoljem, vključeni so v realne življenjske situacije. Na današnjem dnevu je bil celovit prikaz vsega dogajanja in tudi drugi so spoznali vso kvaliteto in razsežnost dela.«*

Kako naprej?

Z izvajanjem projekta SKK *Pogumno v svet* smo vzpostavili veliko novih znanstev in vezi z različnimi organizacijami in posamezniki, odprli smo mnogo novih vrat, skozi katere si prej nismo upali stopiti. Izpeljali smo lepo število skupnih aktivnosti, katerim cilj je bilo spoznavanje skozi vzajemno sodelovanje in aktivnost, brez moraliziranja in teoretiziranja. Preko sodelovanja na različnih prireditvah smo se vključevali v (kulturno) življenje lokalne skupnosti in se vzajemno bogatili tako na socialnem kot na kulturnem področju. Preko individualne in skupinske delovne prakse smo učencem omogočali večanje (delovnih) kompetenc in vzpostavljanje mrež na trgu dela, hkrati pa zaposlovalcem predstavili pozitivne lastnosti naše populacije.

Poleg izvedenih delavnic smo presegli marsikatero oviro, predvsem se je pokazalo in potrdilo povsem človeška karakteristika, da bomo uspešni v okolju, kjer se počutimo varne. Naši učenci se kljub temu, da smo veliko hodili na delavnice izven šole, najbolje počutijo v šoli, med svojimi. Tudi zaradi dejstva, da se je dan dejavnosti izvajal v znanem »domačem« okolju, je dan tako uspel. Opažali smo, da podobno doživljajo tudi zunanji deležniki – ko so izvajali določeno delavnico v svojem že ustaljenem okolju na običajen način, ni bilo težav. Ko pa so prišli izvajati isto delavnico k nam v šolo, so občutili stisko. Ob tako dragocenih izkušnjah smo se vsi največ naučili. Tako smo se izvajalci projekta naučili, kako ga voditi oz. kako pri učencih in ostalih deležnikih prepoznati učinke na dvig SKK.

Predvsem smo vzpostavljali komunikacijo in ponujali roko za skupna sodelovanja in bili običajno pozitivno presenečeni nad dobrim odzivom in pripravljenostjo zunanjih deležnikov sodelovati z nami povsem na prostovoljni bazi. Kot da bi večina čakala, kdaj bomo naredili korak k njim, so se brez težav odzvali in vsi videli prednosti zgolj v tem, da smo v odnosu, da sodelujemo, da s tem vsi pridobimo na osebnem in skupnostnem nivoju. Skozi konkretne zgodbe se je kazala veličina teh na videz majhnih korakov. Zato si upamo trditi, da smo vsi deležniki projekta veliko pridobili in da se je skozi dejavnosti konkretiziral dvig socialnega in kulturnega kapitala.

Spletli smo mnogo vezi in sodelovanj, ki jih bomo v prihodnje še vzdrževali in poglobljali, saj bomo le tako uspešno tvorili in vzdrževali sodelovalno skupnost. Nekatere oblike dejavnosti, kot so delovna praksa pri zunanjih delodajalcih, sodelovanje v kulturnem in športnem življenju kraja, prostovoljstvo, interesne dejavnosti in dnevi dejavnosti skupaj z ostalimi osnovnimi šolami bomo vključili v redni letni delovni načrt šole. Ohranili bomo tudi opisan dan dejavnosti za celotno šolo, s to dopolnitvijo, da bomo k sodelovanju povabili tudi starše učencev. Tako bomo gradili in utrjevali nam najbližjo definicijo socialnega in kulturnega kapitala, ki pravi, da je SKK vseživljenjski proces vzpostavljanja in vzdrževanja socialnih vezi in pripadnosti in temelji na sodelovanju, zaupanju, skupnih pravilih in vrednotah ter doprinese k solidarnosti, kompetentnosti in napredku skupnosti.

Zaključek

Namesto zaključka prilagamo razmišljanje, ki ga je avtorica članka v decembru 2013 pripravila za objavo v reviji društva Sožitje, in je tudi v zaključni fazi projekta še kako aktualno.

»Utrujena, po dnevu beganj po nakupovalnih središčih in iskanju daril, se v sebi še vedno počutim prazno. Sledi moment, ko se postavi en velik zakaj in enostaven odgovor: predmet ti ne bo dal nič, odnos in lastna aktivnost sta tisto, kar te napolnjuje in dela živo. Odnos, ki je tako pogosto lahko še kako izčrpajoč, ki lahko pobere vse atome moči, je hkrati tisti, ki daje občutek, da bivam, da preprosto sem. Skozi odnos, skozi lastno aktivnost si nabiram izkušnje, dobre in slabe, vendar me le te kalijo in dajo občutek, da živim. Vsi moji uspehi pa so brez pomena, če nimam s kom deliti.

Prepogosto se zapiramo v svoj intimni svet bivanja in razmišljanja, in tako težko je stopiti čez, ven iz svojega »varnega« kokona. Ob tem pomislim, kaj je moj mikro svet? Prvo je družina, a več časa in (miselne) energije preživim drugje. Šola je tisti moj svet, ki me definira in drugim daje predstavo o meni. Delam na šoli s prilagojenim programom, delam s posebnimi otroki. Čeprav s ponosom povem, kje preživim večino časa in kaj me definira, se zavedam, da me »zunanji« svet dojema kot drugačno. Kot drugačno dojemajo pravzaprav celotno šolo – drugačni otroci, drugačni starši in drugačni učitelji. Torej, smo drugačni in kot taki tvorimo drugačno skupnost. Za marsikoga iz zunanjega sveta predstavljamo eksote, na eni strani smo tako simpatični, na drugi se nas bojijo, ker bi se »to utegnilo zgoditi tudi njim«. Mi kot šola pa se počutimo varne zgolj v svojem ozkem šolskem svetu. In tako stojimo vsak na svoji strani – šola, kot majhna skupnost drugačnih na eni in zunanji svet običajne populacije na drugi strani. Med tema dvema stranema ni povezav, so le neke predstave drug o drugem, ki pa se ob bežnih trčenjih izkažejo za popačene ali celo napačne. Potem sledijo besede v smislu »o, saj pri vas je pa povsem drugače, kot sem mislil«. In to pravzaprav ugotavljata obe strani. Tudi mi, šola, imamo določeno predstavo o zunanjem svetu in s temi predstavami nastopamo navzven, kar nas pogosto ovira. Vendar si le ob druženju obeh svetov nabiramo potrebne izkušnje in razbijamo stereotipe oz. predstave drug o drugem. Torej, oba svetova morata iti v odnos, kajti če tega odnosa ni, čepimo vsak na svojem bregu in se čutimo prazne.

Ker pa običajno svet ne pride k nam, je na nas, da gremo v akcijo. Šola, učitelji in učenci smo tisti, ki se moramo podati v svet, iskati stike in ob tem dajati drugim izkušnje, kdo dejansko smo. Hkrati moramo to narediti predvsem zaradi nas samih, saj le tako dobivamo potrebne izkušnje o tem, kakšen je svet, kakšna so pravila igre zunaj in kako ravnati, da bomo v svetu preživeli in se ob tem počutili zmagovalce. Zaradi želje dati našim učencem čim več možnosti za nabiranje izkušenj v zunanjem svetu, se v zadnjem obdobju še bolj pospešeno trudimo in iščemo kontakte z raznimi zunanjimi organizacijami. Tako opogumljamo učence, da so aktivni tudi izven varnega sveta šole in si s tem nabirajo izkušnje. Ob tem, ko delamo stike navzven, ugotavljamo, da se zunanji svet odziva na naše pobude in seže v našo ponujeno dlan. Tako ustvarjamo odnos, ki nas vse bogati.« (Prašnikar 2014, 26 – 28)

Literatura

Adam, F. in B. Rončević. 2003. »Socialni kapital: opredelitve in raziskovalne strategije.« *Socialni kapital v Sloveniji*. Ljubljana: Sophia.

Blazinšek, A. idr. 2011. *Socialni kapital in mladi. Priročnik z delavnicami socialnega kapitala pri mladih*. Ljubljana: Salve d.o.o.
http://issuu.com/mladinski_ceh/docs/socialni-kapital-in-mladi-print

Dragoš, S. in V. Leskovšek. 2003. *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Komac, M. idr. 2010. *Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romskih skupnosti. Projektna knjiga*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Lenarčič, B. 2010. *Socialni kapital v virtualnih skupnostih*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Lukač, J. 2005. *Varstveno delovni center: med strokovnim izzivom in vsakdanjikom*. Magistrsko delo. Ljubljana.
[http://www.hrastovec.org/fileadmin/user_upload/dokumenti/Strokovna_knjiznica/Luka_Josip - Varstveno delovni center med strokovnim izzivom in vsakdanjikom.pdf](http://www.hrastovec.org/fileadmin/user_upload/dokumenti/Strokovna_knjiznica/Luka_Josip_-_Varstveno_delovni_center_med_strokovnim_izzivom_in_vsakdanjikom.pdf)

Makarovič, M. (ur.) 2003. *Socialni kapital v Sloveniji*. Ljubljana: Sophia.

Potočnik Slavič, I. 2009. »Socialni kapital na slovenskem podeželju«. *Dela* 31: 21-36.

Prašnikar, I. 2013. »Pogumno v svet«. *Glasilo društva Sožitja Škofja Loka* 27: 26 – 28.

Spletna stran OŠ Jela Janežiča. <http://www.os-jela-janezica.si/projekt-skk>

Spletna stran OŠ Poldeta Stražišarja <http://www.poldestrazisar.si/portal/index.php/projekt-skk>

Spletna stran Zavoda Republike Slovenije za šolstvo. <http://www.zrss.si>

Ule, M. 2013. »Identitetni izzivi in družbene izkušnje študentov in študentk z ovirami«. *Družboslovne razprave*. XXIX. 74: 7-23.

West-Burnham, J. 2011. »Kje so meje? Izobraževanje, šola in skupnost.« *Vodenje v vzgoji in izobraževanju* 9 (2): 3-15.

West-Burnham, J. 2014. *Spodbujanje socialnega in kulturnega kapitala*. Kranj: Predavanje. 16.01.2014.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1). 2011. Ljubljana: Uradni list RS. št. 58/2011.

Zaviršek, D. 2013 *Človekove pravice ljudi z ovirami*. Posnetek predavanja.
<http://za-misli.si/video-svet/predavanja/1239-clovekove-pravice-ljudi-z-ovirami-prof-dr-darja-zavirsek>

Žgavc, D. 2011. *Marginalne družbene skupine*. Ljubljana: Zavod IRC.
http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vs/Gradiva_ESS/Implementum/IMPLETUM_275ORGANIZATOR_Marginalne_Zgavc.pdf

Wikipedija. Prosta enciklopedija.
http://sl.wikipedia.org/wiki/Osebe_s_posebniimi_potrebami